

A gazdálkodás nem más, mint a korlátozott lehetőségek, szűkös erőforrások minél hatékonyabb kihasználására való törekvés. A gazdálkodás elsődleges oka tehát a szűkösség: a (gyakorlatilag) korlátlan szükségletekkel, igényekkel szemben korlátozottak az erőforrásaink.

A gazdaság anatómiája egyszerre rendkívül egyszerű és rendkívül bonyolult.
A vállalatok erőforrásokat használnak fel, hogy azokkal termékeket, szolgáltatásokat állítsanak elő

A gazdasági szereplők azon csoportjait, amelynek tagjai hasonlóan viselkednek, *gazdasági szektoroknak* nevezzük, ők az erőforrásokat minél hatékonyabban szeretnék felhasználni. Ezekkel elsősorban a makroökonómiában találkozunk majd. Egy zárt gazdaságban az előző bekezdésben szereplő három szektort különíthetjük el: háztartási szektor, vállalati szektor, állami vagy kormányzati szektor. A gazdasági szereplők mindig a saját érdekeiket követik.

A *háztartási szektor* alapvető funkciója a jövedelemszerzés és a fogyasztás. Tulajdonképpen ez utóbbi, vagyis a szükségletek fogyasztással való kielégítése mindenféle gazdasági és termelési tevékenység végső célja. A háztartási szektor tagjai munkaerejüket eladják a vállalatoknak, s az így megszerzett jövedelmük egy részét fogyasztási céllal elköltik (ezzel jövedelmet juttatnak a vállalatokhoz), a maradékot pedig megtakarítják, befektetik.

A *vállalati szektor* alapvető feladata a termékek és szolgáltatások előállítás. Ehhez erőforrásokra van szüksége: termelési tényezőket vásárol, amelyek a termelési folyamat során átalakulnak az előállítani kívánt terméké, szolgáltatássá. (A termelési erőforrásokra hamarosan részletesen is kitérünk.) A felhasznált erőforrásokért a vállalatoknak fizetniük kell, értékesített termékeik után pedig bevételhez jutnak.

A *kormányzat vagy állam* alapvető feladata azoknak a funkcióknak az ellátása, amelyeket az önérdékkövető gazdasági szereplők közül senki sem hajlandó felvállalni. Ilyen például a közoktatás, a közegészségügy, a honvédelem és a rendvédelem. Ezeknek a funkcióknak az ellátásához az államnak jövedelemre van szüksége, így kénytelen megadóztatni a háztartási és a vállalati szektort. Az adók és támogatások rendszerén keresztül képes megvalósítani a jövedelmi egyenlőtlenségek kezelését is.

Az állam és a jogrendszer nem termelési tényező!

Keresleti és kínálati függvény:

A *piaci keresleti függvény* megmutatja, hogy a piaci szereplők együttesen mennyi terméket szeretnének vásárolni a termék különböző árai mellett.

A *kínálati függvény* megmutatja, hogy alakul a piacon a vállalatok által eladni kívánt termékmennyiség a termék árának függvényében.

SZÁMOLÁS: egyensúlyi ár meghatározása

két függvény egyenlővé tétele q és p meghatározása

Azt a többlethasznot, amennyivel egy újabb termék elfogyasztása megnöveli az addig már elért hasznossági szintet, *határhaszonnak* nevezzük és MU-val jelöljük.

A *hasznosságot* úgy értelmezzük, mint egy termék birtoklásából, elfogyasztásából adódó pozitív érzést.

A *teljes haszon* kifejezés alatt azt értjük, hogy összesen mekkora hasznosságérzetet biztosít egy fogyasztónak egy adott termék bizonyos mennyiségének birtoklása, illetve elfogyasztása.

Azt a helyzetet, amikor a fogyasztó hasznossága elérte lehetséges maximumát, s a termékből rendelkezésre álló mennyiség bármilyen kicsi növelése rontana a fogyasztó helyzetén, *telítődési pontnak* hívjuk. A telítődési pontban elérhető hasznosság pedig a maximális hasznossági szint.

Az előzőekben leírtakat *Gossen I. törvénye* néven is ismerjük, s gyakran a *csökkenő határhaszon elveként* hivatkozunk rá. Röviden azt jelenti: ahogy a fogyasztó egyre többet fogyaszt egy termékből az új termékegységek egyre kisebb mértékben növelik hasznosságát.

A *közömbösségi görbe* azokat a termékkombinációkat mutatja meg, amelyek a fogyasztó számára azonos hasznosságot biztosítanak.

Ez az arány a *helyettesítési ráta*, amely azt mutatja meg, hogy az egyik termék mennyiségének egy egységgel való növelése esetén a fogyasztó a másik termékből hány egységről tud lemondani úgy, hogy az összhaszna ne változzon.

Ezt a jelenséget a *csökkenő helyettesítési ráta elve* néven ismerjük, s azt jelenti, hogy ahogy a fogyasztó számára rendelkezésre álló mennyiség egy adott termékből csökken, úgy az számára relatíve drágábbá válik, s belőle egyre kevesebbről hajlandó lemondani, hogy a másik termékből egy további egységet kaphasson

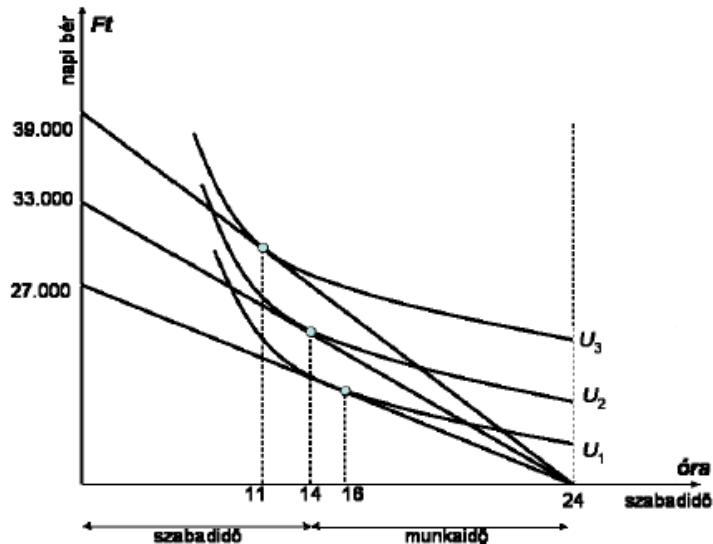
A *költségvetési egyenes* azokat a jószágkombinációkat tartalmazza, amelyeket a fogyasztó adott jövedelem és adott termékárak mellett a jövedelem teljes elköltésével meg tud vásárolni.

A *fogyasztói optimalizálás* során arra próbálunk választ keresni, hogyan határozható meg a fogyasztó számára maximális hasznosságot nyújtó jószágkombináció adott jövedelem, adott termékárak és adott preferenciák mellett.

A fogyasztói optimalizálást bemutató ábrában a *maximális hasznosság* tehát akkor alakul ki, amikor a fogyasztó költségvetési egyenese egyetlen pontban érinti a közömbösségi görbét.

A fogyasztó akkor költi el tehát optimálisan jövedelmét, ha a választott kombinációban a határhasznok aránya megegyezik az árak arányával. Ezt az összefüggést *Gossen-II. törvénye* néven, vagy más néven az *előnykiegyenlítés elveként* ismerjük.

Közömbösségi görbe:

4.13. ábra. Az életminőség közömbösségi görbéi

A problémát a fogyasztói döntéshez teljesen hasonló közömbösségi görbékkel tudjuk ábrázolni. Az ábra két tengelyén a két „megvásárolt” termék, a szabadidő és a jövedelem napi nagysága látható. A vízszintes tengelyen magától értetődik a 24 órás korlát, a fogyasztó jövedelmi lehetőségei pedig az órabér ismeretében egyértelműen adódnak. Ha a vizsgált döntéshozó nem dolgozik, akkor 24 óra szabadideje marad, viszont nem lesz jövedelme sem. Másik szélsőséges helyzetként: ha napi 24 órát dolgozna, akkor az órabér 24-szeresét kapná meg. E két pont összekötésével kapjuk a fogyasztó költségvetési egyenesét. Ha az órabér nagysága változik, akkor változik a maximálisan elérhető bér is, így a költségvetési egyenes alakja módosul: függőleges tengelymetszete változik. A fogyasztó számára most az a kérdés, hogy az éppen érvényes költségvetési korlát figyelembevételével hogy alakítsa ki munkakínálatát, hogy hasznossága maximális legyen. Ebben az értelmezésben a szabadidő ugyanolyan értékes jószág, mint maga a fizetés, hiszen egyik a másikkal helyettesíthető. A fogyasztó hajlandó feláldozni szabadidejéből, és többet dolgozni, ha bére megfelelően emelkedik. Másrészt a fogyasztó hajlandó jövedelemről is lemondani, hogy növelhesse szabadideje nagyságát. Nagyon fontos persze az arányok kérdése. (Mennyi jövedelemről vagyok hajlandó lemondani, hogy egy órával többet lehessen otthon?)

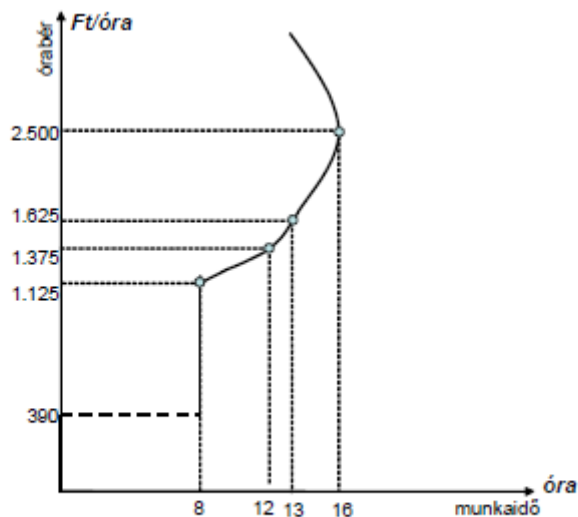
Az ábrán az órabér növekedése a költségvetési egyenesek meredekségének növekedésében tükröződik. Egy olyan személyt ábrázoltunk, aki a jövedelem emelkedésével hajlandó lemondani szabadidejéről. Kezdetben az órabér 1125 Ft. Ebben az esetben munkavállalónk 16 óra szabadidőt választ (a szabadidőt itt a nem munkával töltött időként értelmezzük), ami 8 órai munkavállalási hajlandóságot jelent. Ha az órabér 1375 Ft-ra emelkedik, a

középső költségvetési egyenes lesz érvényes, az így megszerezhető többletjövedelem arra ösztönzi az ábrázolt munkavállalót, hogy növelje munkakínálatát: 10 órát lenne hajlandó dolgozni, szabadideje pedig 14 órára csökken. Az órabér további 250 Ft-os növekedésének hatására még 3 órával többlet dolgozna, s ennyivel csökkentené szabadidejét. A vizsgált ábra alapján már könnyedén megszerkeszthetjük a fogyasztó egyéni munkakínálati függvényét.

Egyéni munkakínálati függvény

Az *egyéni munkakínálati függvény* azt mutatja meg, hogy alakul egy adott egyén munkakínálata a munkabér függvényében

A grafikon elkészítéséhez nem kell mást tennünk, mint a *közöbösségi görbén* látható értékeket egy olyan ábrában megjelenítenünk, melynek egyik tengelyén az órabér, másik tengelyén pedig a napi munkakínálat szerepel.

4.14. ábra. Az egyéni munkakínálati függvény

2500 Ft/ óránál fordul át

Coedu 5.ös lecke számolása

Vállalatok költségei

Azokat a költségeket, amelyek függetlenek a termelés nagyságától, *fix költségnek* hívjuk.

A *változó költségek* közé soroljuk azokat a költségeket, amelyeknek nagysága a termelés volumenétől függően alakul.

A *teljes költség* (amelyet a total cost kifejezésből *TC*-vel rövidítünk) azt mutatja meg, hogy mekkora a vállalat összes költsége különböző termelési szintek esetén.

A *fajlagos költségek* megmutatják, hogy a termelés teljes költségének egy bizonyos típusából mennyi jut a gyártott termék egy egységére.

Az *átlagos fix költség* (average fixed cost, *FC*) azt mutatja meg, hogy egy adott termelési nagyságnál a vállalat fix költségéből mennyi jut egy termékre.

Az *átlagos változó költség* (average variable cost, *AVC*) azt mutatja meg, hogy a termelés valós folyamatához kapcsolódó költségek közül mennyi jut egy termékre a különböző termelési nagyságok esetén.

Az *átlagos költség* (average cost, *AC*) a termelés összes költségének (vagyis a teljes költségnek, a *TC*-nek) az egy termékre jutó nagyságát adja meg.

A *határköltség* azt mutatja meg, hogy mennyivel változik a vállalat összköltsége, ha a termelést egy darabbal növeli.

A vállalat nyeresége annál a termelési szintnél lesz a lehető legnagyobb, amelyiknél a határbevétel és a határköltség nagysága megegyezik egymással.

A *fedezeti pont* olyan termelési szituációt jelent, amikor a vállalat összes költsége pontosan megtérült, az elért nyereség nagysága nulla. A cég tehát nem veszteséges és nem is nyereséges. Ez pedig akkor alakulhat ki, ha az ár megegyezik az átlagköltséggel

Coedu 7-es lecke számolás bruttó bérből

Coedu 9-es lecke számolás – reál gdp változás

Coedu 10-es lecke – 4-es feladat

Coedu 11-es lecke – 10-es feladat

Coedu 13-as lecke - 8-as feladat

Coedu 15-ös lecke – 4-es feladat

Monopóliumnak hívjuk azt a piaci szerkezetet, amikor egy adott terméket csak egy termelőtől/eladótól lehet megszerezni.

Ha a piacon pár nagyvállalat látja el a vevőket a termékekkel, akkor *oligopóliumról* beszélünk.

Egy másik piacszerkezet a *monopolisztikus verseny*. Ebben az esetben sok kis cég van jelen a piacon, így közöttük erős verseny alakul ki (Ezért van benne a verseny szó a kategória nevében.)

Tökéletes verseny esetén a piacon sok cég van jelen, amelyek a piac méretéhez képest kicsik, az árat nem képesek befolyásolni és homogén terméket állítanak elő.

Jegybank feladatai:

Ilyen hasonlóság, hogy a fent említett *deviza- és aranytartalék-kezelés*, valamint a törvényes fizetőeszközt jelentő érmék és bankjegyek kibocsátása, az ún. *emissziós tevékenység* még ma is jegybankok szokásos feladatai közé tartozik.

Ez utóbbi funkcióból adódik a „jegybank” elnevezés. A központi bankok államháztartással való kapcsolata ezzel szemben jelentősen átalakult a kezdeti idők óta. Sok országban – köztük Magyarországon is – teljes mértékben kizárt az államháztartás közvetlen jegybanki finanszírozása, így az ún. *állam bankja funkció* az államkincstár számláinak vezetésében merül ki.

A modern központi bankok további fontos funkciója, a *pénzügyi rendszer stabilitásának* felügyelete kezdetben nem tartozott a jegybankok feladatai közé. A magyar jegybank ma ennek keretében vezeti a kereskedelmi bankok elszámolási számláját, működteti és felvigyázza a fizetési és elszámolási rendszereket, meghatározott körben jegybanki ellenőrzést végez, közreműködik a prudenciális szabályok kialakításában, a jogalkotásban, valamint végső hitelezőként lép fel. A „központi bank” elnevezés ezekre a funkciókra utal.

Kötött árfolyamrendszer esetén az adott ország nemzeti bankja devizájának értékét egy másik devizához rögzíti. Ebben az esetben az árfolyam nem változik, így a két ország között az árfolyamkockázat megszűnik.

Lebegő árfolyamrendszer esetén a deviza árfolyamát kizárólag a piaci mozgások alakítják. Ebben az esetben a deviza tetszőleges mértékben erősödhet vagy gyengülhet, az árfolyammozgásnak semmi nem szab határt.

Sávós árfolyamrendszer esetén a deviza árfolyama bizonyos előre meghatározott értékek között mozoghat: ameddig ezeket az értékeket nem éri el, addig a piac szabadon mozgathatja (a kurzus tehát úgy viselkedik, mint lebegő árfolyamrendszerben), a sávszéleken azonban a jegybank beavatkozik, s nem engedi tovább emelkedni vagy csökkeni a deviza árfolyamát (a rezsim ily módon a sáv szélén a fix árfolyamrendszerhez hasonlít).

A *jegybanki intervenció* azt jelenti, hogy a jegybank az árfolyam védelme érdekében devizaeladással vagy devizavásárlással beavatkozik a devizapiacra.

Ha saját valutájának gyengülését szeretné megakadályozni, akkor devizát kell eladnia (azon pedig saját pénzét vásárolja meg), ha pedig valutája erősödésének szeretné elejét venni, akkor devizát kell vásárolnia (s azért saját pénzével kell fizetnie).

A jegybank *monetáris politikája* alatt azokat a jogosítványait (funkcióit) értjük, amelyeket a végső cél elérése érdekében felhasznál.

A 10.14. ábrán jól látható, hogy az infláció mértéke Magyarországon 2005-ben és 2006 elején 4 százalék alatt volt. Ez a fajta inflációt – mértéke alapján legalábbis – *kúszó inflációnak* nevezzük. Kúszó infláció esetén az árak lassan, egyszámjegyű százalékos mérték szerint és előre látható módon emelkednek. Ilyen körülmények között a pénz vásárlóértéke egyik időszakról a másikra nem változik jelentős mértékben. Ha az infláció ráadásul kiszámítható mértékű, akkor ennek előzetes figyelembe vételével az árak, a nominális kamatok és bérek úgy rögzíthetők, hogy azok utólagos, tényleges inflációtól megtisztított értéke nagyjából megfeleljen minden gazdasági szereplő eredeti szándékainak.

Vágtató infláció esetén az áremelkedés mértéke százalékban kifejezve már évi két- vagy háromjegyű. Ilyenkor a problémát nemcsak az infláció

szintje okozza, hanem az is, hogy a magasabb áremelkedési ütem szinte mindig együtt jár az inflációs bizonytalanság fokozódásával. A pénz gyorsan veszít értékéből, ezért az emberek megtakarításait sokkal inkább reáleszközökben halmozzák fel, például ingatlant vagy aranyat vásárolnak. A szerződéses kapcsolatban a pénzbeli ellenszolgáltatás mértékét egyre ritkábban rögzítik hazai pénzben, inkább árindexhez vagy valamilyen stabil külföldi valutához kötik a szerződések értékét. A tartós vágató infláció súlyos torzulásokat okoz az árrendszerben is. Az inflációnak többek között ezeket a negatív hatásait fejtük ki részletesen a következő szakaszban. Előbb azonban meg kell említenünk az infláció harmadik típusát, az ún. *hiperinflációt*, melynek során az árak emelkedése éves szinten akár egymillió százalékos is lehet. Az ezáltal okozott károk már elviselhetetlenek. A bevezetőben említett 1946-os magyarországi eset egyébként az infláció e legsúlyosabb, szélsőséges formájára példa. A hiperinfláció szerencsére meglehetősen ritka jelenség, ezért többet ebben a tankönyvben nem is foglalkozunk vele.